

KREDITGA ZARURLIK

Jarilkapova Naubaxar Paraxat qizi

*Qoraqalpoq davlat universiteti Iqtisodiyot fakulteti 4-kurs moliya va
moliyaviy texnologiyalar ta'lim yo'nalishi talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada kreditning zamonaviy iqtisodiy hayotdagi o'рни va uning zarurligi tahlil etiladi. Kredit — jismoniy va yuridik shaxslarning moliyaviy ehtiyojlarini qondirishda muhim vosita sifatida namoyon bo'lib, iqtisodiy faollikni oshirish, tadbirkorlikni rivojlantirish, iste'mol darajasini ko'tarish kabi omillarda muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada, shuningdek, kredit vositasidan oqilona foydalanish, moliyaviy savodxonlikning ahamiyati va qarzga mas'uliyat bilan yondashish zarurligi ham yoritilgan. Kreditning ijobiy jihatlari bilan bir qatorda, u bilan bog'liq xavf-xatarlar ham ko'rib chiqilib, ulardan qanday ehtiyot choralarini ko'rish mumkinligi haqida tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Kreditga zaruriyat, kredit olish sabablari, iste'mol krediti, investitsiya, moliyaviy barqarorlik, iste'mol ehtiyojlari, biznes, valyuta.

Kredit — bu qarzga beriladigan mablag' bo'lib, uni qarz oluvchi muayyan muddatda va belgilangan shartlar asosida (odatda foiz to'lovi bilan) qaytarishi lozim bo'ladi. Kredit moliyaviy vosita sifatida iqtisodiyotda pul aylanishini tezlashtiradi, iste'mol va investitsiyalarni rag'batlantiradi hamda iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlaydi. Kreditning asosiy xususiyatlari qaytarilishlik, foizlilik, muddatlilik va maqsadlilikni tashkil etadi.

Kredit iqtisodiyotning deyarli barcha sohalarida muhim rol o'ynaydi. Quyida uning asosiy funksiyalari va ahamiyati ko'rsamiz:

-Investitsiyalarni qo'llab-quvvatlash - kredit korxonalar uchun yangi ishlab chiqarish liniyalarini yaratish, texnologiyalarni yangilash yoki kengaytirish imkonini beradi. Bu esa iqtisodiy o'sishga turtki beradi.

-Iste'molni rag'batlantirish - jismoniy shaxslar uchun kreditlar (iste'mol krediti, ipoteka va boshqalar) ularning mavjud daromadlaridan ortiq mablag' sarflashlariga imkon yaratadi. Bu ichki talabni oshiradi.

-Pul aylanishini tezlashtirish - kredit tizimi orqali erkin pul mablag'lari vaqtincha foydalanilmaydigan joylardan foydalaniladigan sohalarga yo'naltiriladi, bu esa umumiy iqtisodiy faollikni oshiradi.

-Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash - banklar va moliya institutlari kredit faoliyati orqali aktivlar va majburiyatlar muvozanatini saqlab turadi. Bu moliyaviy tizimning barqaror ishlashini ta'minlaydi.

-Bandlikni oshirish - kredit yordamida ishbilarmonlikni rivojlantirish imkoniyati yaratiladi, bu esa yangi ish o'rinlarini yaratishga olib keladi

Kredit - bu zamonaviy iqtisodiyotning ajralmas elementi bo'lib, u orqali ishlab chiqarish, iste'mol va investitsiya jarayonlari rag'batlantiriladi. U iqtisodiy barqarorlik, o'sish va rivojlanishning asosiy omillaridan biridir. Shu boisdan, kredit siyosati har bir mamlakatning makroiqtisodiy strategiyasida muhim o'rin egallaydi.

Kreditga ehtiyoj tug'ilishining sabablari turli sohalardagi moliyaviy ehtiyojlar bilan bog'liq bo'lib, ular shaxsiy, ijtimoiy yoki iqtisodiy omillar ta'sirida yuzaga keladi. Quyida ushbu ehtiyojlarning asosiy sabablari qisqacha izoh bilan keltirishimiz mumkin;

1. Shaxsiy iste'mol ehtiyojlari

a) Uy-joy xarid qilish yoki ta'mirlash - ko'pchilik odamlar o'zining doimiy yashash joyiga ega bo'lishni istaydi. Ammo bu maqsad uchun zarur bo'lgan mablag' odatda katta bo'lgani uchun, ipoteka krediti orqali uy olish odatiy hol hisoblanadi.

b) Maishiy texnika va boshqa tovarlar xaridi - zamonaviy hayotda maishiy texnika (muzlatgich, kir yuvish mashinasi, televizor) zaruriy buyumlar hisoblanadi. Agar daromad darajasi bunday xaridlarni bir yo'la amalga oshirishga yetmasa, kreditlar yordamga keladi.

c) Ta'lim olish uchun xarajatlar - yuqori sifatli ta'lim olish ko'pincha katta mablag'ni talab qiladi. Ta'lim krediti orqali yoshlar oliy o'quv yurtlarida o'qish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

2. Biznesni boshlash yoki kengaytirish

a) Startaplar uchun boshlang'ich kapital - yangi biznes boshlayotgan tadbirkorlar o'z g'oyalarini hayotga tatbiq etish uchun moliyaviy yordamga muhtoj bo'ladilar. Kredit ular uchun eng asosiy manba hisoblanadi.

b) Ishlab chiqarishni kengaytirish - faoliyat yuritayotgan korxonalar yangi uskunalar sotib olish, xodimlar sonini ko'paytirish yoki yangi bozorlarni egallash maqsadida kredit oladilar.

c) Naqd pul oqimini muvozanatlash - korxonalar qisqa muddatli moliyaviy muammolarni bartaraf etish uchun aylanma mablag' kreditlariga murojaat qiladilar.

3. Favqulodda holatlar

a) Tibbiy xarajatlar - kutilmagan kasalliklar yoki jarrohlik amaliyotlari katta moliyaviy xarajatlarni talab qiladi. Odamlar bunday vaziyatlarda tez yordam sifatida kredit olishga majbur bo'lishadi.

b) Tabiiy ofatlar - suv toshqini, yong'in, zilzila kabi tabiiy ofatlar natijasida mulk zarar ko'rsa, uni tiklash uchun kredit mablag'lari kerak bo'ladi.

c) Shoshilinch safar yoki xaridlar - ba'zan kutilmagan vaziyatlar tufayli (oilalar a'zosi kasalligi, dafn marosimi, xizmat safarlari) tezda katta mablag' kerak bo'ladi. Bu holatlarda kredit — tezkor yechim.

Kreditga ehtiyojning tug'ilishi inson va jamiyat ehtiyojlarining xilma-xilligi, daromad va xarajatlar orasidagi nomutanosiblik, shuningdek, kutilmagan holatlar bilan bevosita bog'liq. To'g'ri rejalashtirilgan va oqilona foydalanilgan kreditlar nafaqat muammolarni hal qilishga, balki iqtisodiy faollikni oshirishga ham xizmat qiladi.

Kredit moliyaviy jihatdan qulay vosita bo'lib, insonlarga yirik xarajatlarni amalga oshirish, tadbirkorlikni rivojlantirish yoki favqulodda ehtiyojlarni qoplash imkonini beradi. Ammo kredit olish bilan birga bir qator xavf va muammolar ham yuzaga keladi. Ularni quyidagicha tasniflash mumkin;

* Qaytarishdagi kechikishlar kreditni o'z vaqtida to'lay olmaslik eng keng tarqalgan muammolardan biridir. Daromad yo'qotilishi, ish joyining yo'qolishi yoki rejalashtirilmagan xarajatlar to'lovni kechiktiradi. Bu esa jarimalar, foizlar va kredit tarixining yomonlashuviga olib keladi.

* Yuqori foiz yuklamalari ayrim kreditlar, ayniqsa iste'mol yoki tezkor kreditlar, yuqori foiz stavkalariga ega bo'ladi. Bu esa kredit bo'yicha umumiy to'lovni sezilarli darajada oshirib yuboradi. Natijada qarzdor uzoq muddat moliyaviy bosim ostida qoladi.

* Qarzga bog'lanib qolish ba'zi hollarda odamlar bir kreditni yopish uchun boshqa kredit olishga majbur bo'ladi. Bu qarz aylanishi (qarz spirali) deb nomlanadi. Bu holat moliyaviy mustaqillikni yo'qotishga va doimiy qarzdorlikka olib keladi.

* To'lovga layoqatning noto'g'ri baholanishi bank yoki moliyaviy tashkilot tomonidan mijozning moliyaviy holati yetarli darajada o'rganilmasa, unga to'lay olmaydigan darajadagi kredit ajratilishi mumkin. Bu qarzdorning to'lovga qobiliyatsiz holatga tushishiga sabab bo'ladi.

* Moliyaviy savodxonlikning pastligi ko'pchilik kredit shartlarini, foiz hisoblash usullarini yoki jarima mexanizmlarini to'liq tushunmasdan kredit oladi. Bu esa keyinchalik kutilmagan muammolarga olib keladi.

* Valyuta xatarlar valyutada olingan kreditlar, ayniqsa xorijiy valyutada, milliy valyutaning qadrsizlanishi bilan qaytarishda ancha qimmatga tushishi mumkin. Bu holat kredit to'lovlarining keskin oshishiga olib keladi.

Kredit olishdan oldin har bir shart va xavfni chuqur tahlil qilish, o'z moliyaviy imkoniyatlarini to'g'ri baholash zarur. Moliyaviy savodxonlikni oshirish va mas'uliyatli qarz olish tamoyillariga amal qilish orqali ushbu xavflarning oldini olish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G'ulomov, S.S., G'ofurov, U.M. (2019). Bank ishi. Toshkent: "IQTISOD-MOLIYA" nashriyoti.
2. Xolboev, E.X., Nurmatov, M.N. (2020). Kreditlash asoslari. Toshkent: "Iqtisodiyot".
3. Abdurahmonov, Q.X. (2021). Iqtisodiyot nazariyasi: darslik. Toshkent: Iqtisod-Moliya.
4. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy sayti – www.cbu.uz